

۱۷۶۰۷۱۹
۹۴/۱۱/۷

از سری کتاب‌های ۳۶۰ درجه

زبان و ادبیات فارسی

عمومی - پیش دانشگاهی

شرحی جامع بر زبان و ادبیات فارسی پیش دانشگاهی

۱. معنی واژگان ۲. بررسی آرایه‌های ادبی ابیات و متون سر ۳. نکات
- دستور تاریخی ۴. مفهوم ابیات و جملات ۵. مثال‌های تناسب ۶. هومی
۶. تاریخ ادبیات جامع ۷. تست‌های کنکور سراسری و آزمایشی
- سنجش ۸. پاسخ‌نامه‌ی تشریحی تست‌های کنکور ۹. گل‌واژه‌های املا
۱۰. گل‌واژه‌های معنا ۱۱. پاسخ خودآزمایی‌ها ۱۲. نمونه سؤالات نهایی
۱۳. آموزش آرایه‌های ادبی

دکتر عباس کریمی

سرشناسه:

کریمی، عباس، ۱۳۵۳ |

عنوان و نام پدیدآور: زبان و ادبیات

فارسی سال چهارم: شرح جامع بر زبان و ادبیات

فارسی پیش دانشگاهی / مولف عباس کریمی | مشخصات

نشر: تهران: مهر و ماه نو، ۱۳۹۲ | مشخصات ظاهری: ۳۵۰ ص.

فروست: سری کتاب‌های ستاک | شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۷-۰۱۳-۱ | وضعیت

فهرست نویسی: فیبا | موضوع: ادبیات فارسی - راهنمای آموزشی (متوسطه) |

موضوع: ادبیات فارسی - آزمون‌ها و تمرین‌ها (متوسطه) | موضوع: فارسی - راهنمای

آموزشی (متوسطه) | موضوع: فارسی - آزمون‌ها و تمرین‌ها (متوسطه) | رده بندی کنگره:

۳۳۱.۳۳۱/۴۷۷.۲۳۹۲ | رده بندی دیویی: ۸۰۷۶۴ | شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۱۲۸۶۵

مؤلف: عباس کریمی | مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی: حمزه نصراللهی

نویسنده ویراسته: چاپ اول، ۹۴ | تیراژ: ۱۵۰۰ نسخه | شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۷-۰۱۳-۱

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

آماد ساز، برای چاپ: واحد تولید انتشارات مهرماه

طراح کرافیک و صفحه آر: رضا باغبانی | ویراستار: سمیه حیدری

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ است. انتشارات مهرماه‌نو می‌باشد. هرگونه برداشت از مطالب این کتاب بدون مجوز از ناشر، ممنوع بوده و پیگرد قانونی دارد.

دفتر مرکزی: میدان انقلاب، خیابان منیری جاوید، کوچه منیر، ۳۷، واحد ۲

مرکزپخش: میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، رجه، بنا، ۳۷، واحد ۲

تلفن دفتر مرکزی: ۶۶۴۰۸۴۰۰

تلفن واحد فروش: ۶۶۴۰۸۴۰۳ | فکس: ۶۹۶۴۴۳۶

پیامک: ۳۰۰۰۷۲۱۲۰

www.mehromah.ir

درد دل:

دوستان نازنین،

زندگی یک موهبت است نه یک تنبیه. ولی متأسفانه بسیاری از ما گاه نمی توانیم همه چیز را همان گونه که هستند ببینیم. در عمل، نگاه ما به زندگی است که تعیین می کند حیاتمان موهبت است یا تنبیه. یکی از این واقعیت ها این است ما مختاریم برای زندگی خود هدفی تعیین کنیم، چه خوب است همت کنیم و جامعترین هدف زندگی، یعنی نیل به خوشبختی را هدف بگیریم. خوشبختی یک جزء عمومی دارد که سلامتی، محبوبیت، مفید بودن، زیبایی جسم و روح و رفاه مادی بخش های مشهور آن و غالب انسان ها طالب آنند. جزء خصوصی خوشبختی معیارهای خاص هر فرد است که بسته به اهمیتی که برای آنها قائل است می تواند معیارهای عمومی یا حتی معیارهای خصوصی دیگر را تحت تاثیر قرار دهد. مانند کسی که زندگی را دوست دارد اما به خاطر وطنش از آن می گذرد. این بخش از خوشبختی زمانی تبیین می شود که فکر انسان توسعه لازم را یافته باشد. در هر حال، واقعیت ملموس که راین جهان وانفسا هر روز شواهد آن را می بینیم این است که هیچ کس غیر از خودمان وظیفه ندارد در رد تعریف چه بودن خوشبختی یا رساندن ما به آن ندارد. **هر چه هست بر عهده ماست.** از سویی، زندگی مجرای عادات است. به ساده ترین بیان، هر کس که عادات خوب را در خود ایجاد کند، بسوی خوشبختی گام برمی دارد و هر کس که اجازه دهد عادات بد در او پدید آید، از خوشبختی خود می گریزد. انتخاب با اوست.

کلیدی ترین عادت خوب در زندگی، عادت است که التزام عملی به آن به معنی برنامه ریزی و عمل به زمان بندی ساعات کار، است. تدبیر، ورزش، مطالعه و همه کارهای مورد نیاز و علاقه انسان است. نظم در بطن خود صبر راه را به رکن غلبه بر دشواریهاست. کسی که منظم و صبور است، اهل تلاش هم هست که رکن دیگر موفقت است. تعریف می کند. داشتن یک زندگی خوب و با ثبات احتیاج به نبوغ ندارد و اگر هر یک از انسان عادت به نظم، صبر و تلاش را تا حدودی در خود ایجاد نمایند که خودشان منصفانه و بی طرفانه بتوانند آن را تأیید کنند، موفقیتشان تضمین خواهد شد. این حالت، عامل نیل به خواسته ها و احساس رضایت از زندگی است که البته عوامل دیگری هم در آن دخیل است. اما حالت غیر عامل، فقط مانع دورتر شدن از احساس رضایت می شود و ما را بدان نزدیکتر نمی سازد. حالت غیر عامل یعنی اگر همت ایجاد استعدادهای را در خود نداریم از ایجاد عادات ضد خوشبختی نیز بپرهیزیم. سرچشمه همه عادات بد تنبلی است. تنبلی به سرعت انسان را به دروغ، حسد، خود خوری و حسرت هدایت می نماید. مشک این است که انسان به تنبلی گرایش ذاتی دارد و اگر کسی تلاش وافر برای نیل به اهداف خود انجام ندهد بدین معنا نیست که در جهت عکس نخواهد لغزید و در گودال تنبلی گرفتار نخواهد شد. اگر تلاش کردن را بالای صفر منظور کنیم، پرهیز از تنبلی حالت صفر و افتادن در چاه تنبلی به عنوان زیر صفر قابل تعریف خواهد بود. لذا خود صفر هم هنوز بهتر از سقوط به زیر صفر است. حالت صفر جزیره ای بین خوشبختی و بدبختی است که در آن برزخ ممکن است مجال اندیشیدن و کوشیدن بیشتر را بیابیم و سرانجام خود را به منزل سعادت - به تعریف دقیقی که خود از آن داریم - برسانیم. پس همه چیز از خود فرد شروع می شود و به خود او برمی گردد. قبول این حقیقت نخستین گام به سوی سعادت است.

به قول شاعر معاصر:

آری، آری، زندگی زیباست

زندگی آتشگهی دیرنده پا بر جاست

گر بی فروزش، رقص شعله اش در هر کران پیداست

ورنه، خاموش است و خاموشی گناه ماست.

یک خواهش:

عزیزان، مؤلف این نوشته نه به عنوان یک معلم ادبیات که سنگ آموخته‌های خود را به سینه می‌زند بلکه به عنوان یک ایرانی دلسوز و نگران فرهنگ و زبان عزیز فارسی، شما را به توجّه هر چه بیشتر به یادگیری ادبیات فارسی - و نه صرفاً زبان فارسی - دعوت می‌کنم. یقین داشته باشید که در ادبیات هیچ سرزمینی، کتابهایی ارزشمند تر از مثنوی مولانا، غزلیات حافظ، سعدی و... نخواهید یافت. آثاری که سرچشمه‌ی تمام نشدنی الهام رمان نویسان و فیلمسازان دنیاست و هنرمندان با انصاف دنیا زبان به تحسین این آثار و آفرینندگان آن‌ها کرده‌اند. بیایید فقط میراث دار این گنجینه‌ها نباشیم بلکه با نگرشی پویا و امروزی، پیش از بیگانگان، از این نعمت‌های بی‌ظنیر بهره‌مند شویم.

درخت دانش:

دوستان عزیز، شاید «درخت» رساترین «مشبهه» باشد که بتوان با آن ارزش و اهمیت دانش را بیان کرد. همان طور که درخت سایه گستر امروز، حاصل رنج‌ها و ریاضت‌های بی‌حدّ و حصر باغبان در مراحل کاشت و داشت بوده است، برای برداشت میوه‌ی دانش هم نیاز به تحمل سختی‌های فراوانی در مسیر آموختن هستیم. آن عزیزان بیایید نگران بالیدن و باروری درخت دانش خودمان باشیم و با بسیج نفّس هایمان باغ‌هایی در دست کنیم به زیبایی «جَنّاتِ تجری من تحتها الانهار» و در بهشتی که به دست خود می‌آفرینیم زندگی کنیم که در همان باغ‌های بهشت تمثیلی از همین زیبایی‌های معنوی هستند.

سخن نگارنده:

نگارش کتابی کمک درسی درباره‌ی ادبیات دبیرستان به گونه‌ای که بتواند خرسندی همه‌ی مخاطبان خود را فراهم کند، به راستی کار استوار و شایسته نیست؛ چرا که از سویی، نویسنده‌ی چنین اثری مجبور به تن دادن به چالش‌های آموزشی کتاب درسی و سلائق مؤلفین آن است و از دیگر سو، گفتنی‌های بسیاری در این کتاب‌ها وجود دارد که وسوسه‌ی شارح آن را برای شرح کامل بر می‌انگیزد. بنابراین نگارنده، در دوراهی «کلی‌گویی» یا «بررسی جزئیات اثر» سرگردان می‌ماند. اما به هر حال در این مجموعه کتاب‌ها کوشش بر آن بوده است که شرحی جامع و مانع از کتاب‌های ادبیات دبیرستان - که مرجع آزمون کنکور و امتحانات پایانی هستند - به دست داده شود و دانش‌آموزان از هر کتاب مرتبط دیگری بی‌نیاز گردند.

با وجود این که مجموعه کتاب‌های آموزش ادبیات دبیرستان، اصولاً و دقت تمام تألیف و تنظیم شده‌اند اما روشن است که نمی‌توانند از نقص و کاستی برکنار باشند؛ لذا در دانش‌آموزان تیزهوش و دیگر خوانندگان ادب دوست انتظار می‌رود هر گونه نقص صوری و محتوایی آن‌ها را گوشزد نموده و با نقدهای سازنده‌ی خود در کمال و بی‌همال شدنشان ما را یاری دهند.

سپاس نامه:

بر خود وظیفه می‌دانم تا از زحمات دبیران و جان‌گذاز همه‌ی دست‌اندرکاران انتشارات وزین «مهر و ماه» که صبورانه کار آماده‌سازی و چاپ این نوشته را بر عهده داشتند، کمال سپاس‌گزاری و قدردانی را اعلام دارم؛ علی‌الخصوص جناب آقای احمد اختیاری، مدیر محترم انتشارات، که با بذل توجه ویژه‌ی خود، نیروی محرّک تولید این اثر بودند و هنرمند گران قدر جناب آقای رضا باغبانی مدیر پروژه، که با مهارتی ستودنی و حوصله‌ای مثال‌زدنی، زحمت طراحی گرافیک و صفحه‌آرایی مجموعه را بردوش کشیدند و نیز دیگر دوستان مهربان و گمنامم در بخش تایپ که مرا در این توفیق یاری نموده‌اند. تا همیشه سپاس و درود خود را نثار آن‌ها می‌کنم و از خداوند بزرگ برای آنان بهروزی و شادکامی مسئلت می‌نمایم.

نیز از همسر، **تک ستاره‌ی آسمان زندگیم**، و نیز دو بال پروازم، ارسلان و پینار، که یار و غمگسار من در این راه پرمشقت بودند، تشکر نموده و از باری تعالی تندرستی و خوش دلی برایشان آرزو می‌کنم.

راهنمای مطالعه

عزیزان دانش‌آموز، برای بهره‌گیری بهتر از کتاب حاضر، توجه شما را به موارد زیر جلب می‌کنیم:

۱- کتاب حاضر، همان‌طور که در عنوان آن نیز قید شده است، کوششی است برای شرح جامع کتاب زبان و ادبیات فارسی پیش‌دانشگاهی (چهارم) و از آن‌جا که کتاب یاد شده درس مشترک همه‌ی رشته‌های نظری است و طبیعتاً دانش‌آموزان رشته‌ی علوم انسانی هم بخشی از مخاطبان آن را تشکیل می‌دهند؛ لذا در توضیح آرایه‌ها، با هدف حفظ جامعیت شرح، آرایه‌هایی که مختص دانش‌آموزان علوم انسانی هستند، نیز تشریح شده‌اند. بدیهی است مطالعه‌ی این آرایه‌ها برای دانش‌آموزان رشته‌های غیرانسانی ضروری نیست. این آرایه‌ها عبارتند از: «اشتقاق - موازنه - ترصیع - لف و نشر - علاقه‌های مجاز و نوع استعاره‌ها»

۲- در توضیح های هر درس، معنای واژه‌هایی که در واژه‌نامه‌ی پایان کتاب درسی آمده است، مستقیماً از واژه‌نامه ذکر شده است و در باقی موارد با استفاده از فرهنگ‌های معتبری نظیر «فرهنگ سخن»، «فرهنگ معین» و به ندرت «لغت‌نامه‌ی دهخدا»، واژه‌های دشوار معنی شده‌اند.

۳- در بخش های هر درس، مواردی که مورد نظر از دید علوم بیان و بدیع بررسی شده و کلیه آرایه‌های ادبی موجود در بیت، مورد تحلیل و تفسیر قرار گرفته‌اند. لازم به ذکر است؛ از ذکر فنونی که در کتب درسی مطرح نشده‌اند، خودداری شده است.

۴- در شرح برخی از ابیات و عبارات، به نام و معنی واژه‌ها و اجزای آن‌ها اشاره شده است. وجود دارد که در این بخش‌ها، مباحث مربوط به دستور تاریخی بازگو شده است. معنی است؛ که چون دستور جدید مبتنی بر نظریه‌ی ساختارگرایی است و نمی‌تواند مقیاس مناسبی برای تعیین قواعد سنتی متون نظم و نثر کهن باشد، لذا از طرح مباحث دستوری جدید در این قسمت‌ها پرهیز شده است. ضمناً، به دراست که اگرچه ویژگی «استفهام انکاری یا تأکیدی» در اصل جزو مباحث علم معانی است اما به جهت آنکه مطالعه‌ی علم معانی جزو چهارچوب کتاب‌های درسی دبیرستان نیست این موارد هم در بخش دستور گنجانده شده است.

۵- در بخش های هر درس، همه‌ی ابیات و برخی از متون نثر (کهن) به نثر روان بازگردانی شده است و جهت وفادار بودن به متن کتاب درسی، هر جا که توضیحی راجع به بیت یا عبارتی در پایان درس آمده است، عین همان توضیح در معنای بیت مورد نظر گنجانده شده است.

۶- در توضیح برخی از ابیات و عبارات منثور که مفهوم آن‌ها اهمیت کنکوری دارد، سمتی به نام «سبک و در ذیل آن قسمتی تحت عنوان آمده است؛ در این بخش حتی المقدور سعی شده است، شواهدی از دیوان‌های شعرای برجسته و نیز ابیات طرح شده در سؤالات کنکور - که با مفهوم بیت مورد بحث قرابت مفهومی دارند - ذکر شود. این قسمت‌ها برای ورزیدگی بیشتر دانش‌آموزان در زمینه‌ی قرابت مفهومی آمده است.

۷- در پایان هر درس، تمام واژه‌هایی که اهمیت املائی و معنایی دارند، تحت عنوان‌های «کل واژه‌های املا» و «کل واژه‌های معنا» دسته‌بندی شده‌اند. این بخش‌ها برای تسهیل یادگیری و جلوگیری از اتلاف وقت دانش‌آموزان در جست‌وجو و یافتن این دسته از واژه‌ها، طراحی شده است.

۸- جهت آشنایی و آمادگی دانش‌آموزان برای آزمون کنکور، در آخرین قسمت درس، سؤالات کنکورهای سراسری و آزمایشی سنجش به تفکیک رشته و به ترتیب از کنکورهای جدید به قدیم در بخش‌های «سؤالات کنکور»، «سؤالات کنکور»، «سؤالات کنکور» و «سؤالات کنکور» چیده شده‌اند. ناگفته پیداست که توجه دانش‌آموزان به بسامد هر بخش در دروس متفاوت، می‌تواند نشانه‌ی روشنی برای مطالعه‌ی موضوعی هر درس باشد.

۹- در پایان کتاب، ضمیمه‌ای تحت عنوان «آموزش آرایه‌های ادبی» با هدف آشنایی اجمالی دانش‌آموزان با این مبحث کلیدی گنجانده شده است. ذکر شاهد مثال‌های متعدد برای هر کدام از آرایه‌های بیانی و بدیعی می‌تواند کمک شایانی به درک مفاهیم این بخش باشد.

تمحیدیه و مناجات

نی‌نامه / مولانا

مناجات / حکیم سنایی

نیایش (صحیفه سجادیه / ترجمه جواد فاضل)

ادبیات حماسی

درآمدی بر ادبیات حماسی

کوه‌داغ‌خواه / دکتر غلامحسین یوسفی

ادبیات غنایی

درآمدی بر ادبیات غنایی

دریای کرانه ناپدید / سیمین بهبهانی

من این همه نیستم / کشت‌المه / جوب جلابی هجویری

مناظره‌ی خسرو با فرهاد / نظم‌شجوی

اکسیر عشق / سعدی شیرازی

بهار عمر / حافظ شیرازی

مجنون و عیب‌جو / وحشی بافقی

سپیده‌ی آشنا / محمد رضا حکیمی

قلب مادر / ایرج میرزا

کیش مهر / علامه طباطبائی

سرود عشق / امام خمینی (ره)

رباعی و دوبیتی دیروز / خیام، مولانا، باباطاهر

رباعی و دوبیتی امروز / اقبال لاهوری، قیصر امین‌پور، حسن حسینی

حسب حال / زندگی‌نامه

درآمدی بر حسب حال / زندگی‌نامه

چند حکایت از اسرار التوحید / محمد بن منور

بارقه‌های شعر فارسی / دکتر محمد علی اسلامی ندوشن

ادبیات تعلیمی

- درآمدی بر ادبیات تعلیمی ۱۶۶
- درس پانزدهم: پرورده گوئی / سعدی ۱۶۷
- درس شانزدهم: ذکر حسین بن منصور حلاج / عطار نیشابوری ۱۸۵
- درس هفدهم: مست و هوشیار / پروین اعتصامی ۱۹۷

توصیف و صورتگری

- درآمدی بر توصیف و تصویرگری ۲۰۴
- درس هجدهم: گوئی بظّ سفید جامه به صابون زده است... / منوچهری دامغانی ۲۰۵
- درس نهم: دماوندیه / ملک الشعرای بهار ۲۱۱
- درس بیستم: شب کویر / دکتر علی شریعتی ۲۲۱

ترجمه

- درآمدی بر ترجمه ۲۳۲
- درس بیست و یکم: جهاد (جنگ البلان) / دکتر سید جعفر شهیدی ۲۳۴
- درس بیست و دوم: دیوان شریعی / گونه ۲۳۹

ادبیات معاصر (شعر معاصر)

- درآمدی بر ادبیات معاصر ۲۴۸
- درس بیست و سوم: می تراود مهتاب / نیمایوشیج ۲۵۰
- درس بیست و چهارم: خوان هشتم / مهدی اخوان ثالث ۲۵۷
- درس بیست و پنجم: صدای پای آب / سهراب سپهری ۲۷۷
- پیش از تو... / سلمان هراتی ۲۷۸

ادبیات داستانی

- درآمدی بر ادبیات داستانی ۲۸۶
- درس بیست و ششم: قصه‌ی عینکم / رسول پرویزی ۲۸۸
- درس بیست و هفتم: آخرین درس / آلفونس دوده ۲۹۹
- مناجات / خواجه عبدالله انصاری ۳۰۷

ضمیمه‌ها

- ضمیمه (۱): نمونه سوالات امتحان نهایی ۳۰۷
- ضمیمه (۲): فهرست الفبایی واژگان ۳۷۷
- ضمیمه (۳): آموزش فنون و آرایه‌های ادبی ۳۳۵